

În căutarea meciului pierdut

Analiză de discurs sub pretextul unui eveniment sportiv

ATTILA Z. PAPP

Tema studiului de față o constituie analiza unui segment din sfera publică românească: este vorba de ecoul, sau mai exact, ecourile de presă din România pe marginea meciului de hochei, considerat decisiv, dintre Ungaria și România, desfășurat în Sala Sporturilor din Budapesta la 28 martie 1998 în cadrul grupei „C” a campionatului mondial. Un astfel de exercițiu însă nu poate fi pe deplin steril. El nu poate fi redus exclusiv la universul presei deoarece, pentru o mai bună înțelegere a problemei, trebuie luate în considerare atât anumite evenimente din trecutul sportiv mai apropiat/îndepărtat al României, cât și publicitatea evenimentului amintit, trăirea pe viu, comentarea lui ca subiect.

Trebuie să menționez de la bun început că organele de presă analizate nu pot fi considerate reprezentative din punct de vedere al criteriilor strict științifice. Ziarele nu au fost selectate după un eșantion dinainte stabilit, ci mai curînd după regula bulgăreului de zăpadă, adică atenția mea de cercetare s-a îndreptat îndeosebi spre acele ziare în care, într-un fel sau altul, am dat peste evenimentul amintit.¹ Analiza s-a extins în egală măsură la presa națională și locală, cât și la cea de limbă română, respectiv maghiară din România. Metoda folosită nu a fost o analiză de conținut în sens clasic, ci mai degrabă o „clasterizare”: am grupat articolele, respectiv fragmentele de articol legate de tema dată pe baza similitudinilor existente (stilistice, lingvistice etc.). În a doua jumătate a studiului, grupurile rezultate le-am comparat între ele, astfel că, odată cu așezarea lor într-un cadru teoretic mai larg a devenit posibilă și interpretarea oarecum psiho-politică a acestora.

Abordarea sociologică a confruntării și a prezenței în sfera publică a meciului de hochei dintre echipele de seniori ale României și Ungariei se justifică din mai multe puncte de vedere. Ca în cazul oricărui eveniment sportiv internațional, și aici se pune în mod firesc problema sferei identitare, adică, a susține selecționata unei anumite țări presupune în primul rînd o identificare cu echipa și, prin aceasta, cu țara respectivă. Legătura cu o echipă (condiția de supporter) conține așadar și elemente (nu totdeauna reflectate) de identitate, de cunoaștere, de nivel atitudinal, respectiv emotiv-afective, care constituie părți ale parcursului vieții individuale sau ale comunității create anterior (Hadas și Karády, 1995). Pe seama evenimentului cercetat ar fi însă dificil de construit în mod unanim ideal-tipurile supporterului maghiar și român, pentru că între cele două selecționate există multiple inter-relații, etnia antrenorilor și a jucătorilor nesuprapunîndu-se cu (fosta sau actuala) cetățenie. Bunăoară, antrenorul selecționatei maghiare, ca și cîțiva jucători ai săi provin din România, în prezent fiind însă cetățeni maghiari. Pe de altă parte, aproximativ jumătate dintre jucătorii selecționatei române sînt de etnie maghiară, o parte a lor însă bătînd pucul ca jucători legitimați în Ungaria. Se poate spune deci, că jucătorii celor două echipe au ajuns „om la om” încă înainte de începerea meciului. În ce privește condiția de supporter vom mai reveni asupra ei în acest studiu.

Picaneria situației ne-o oferă în continuare „segregarea internă” a selecționatei române. S-a întîmplat ca, în februarie 1998, la un meci dintre Steaua București și S.C. Miercurea Ciuc desfășurat în Capitală, jucătorii celor două echipe să se încaiere, iscîndu-se astfel un fel de mini-scandal româno-maghiar. O parte a jucătorilor care s-au confruntat atunci fac parte și din selecționata română, la campionatul mondial desfășurat la Budapesta trebuind deci să lupte umăr la umăr în aceeași echipă. Noroc că mulțumită regulilor existente în hochei, un astfel de conflict intern, printr-un mic compromis, poate fi dezamorsat: deoarece în acest sport jucătorii sînt organizați pe linii, care pe parcursul jocului se schimbă între ele, antrenorul român a decis ca jucătorii maghiari să fie așezați în linii separate. Astfel s-au format așa-numitele „linii secuiești”.

Pentru o prezentare mai completă a celor întîmplate însă trebuie să facem o mică paranteză. După amintita dispută „româno-maghiară” de la București, băieții secui, neavînd încotro, au fost puși în fața următoarei dileme: cum e mai bine, să accepte convocarea la naționala română, acceptînd totodată prin aceasta să fie coechipieri cu foștii lor „dușmani” sau, invocînd nedreptățile care li s-au făcut, să refuze invitația de a juca laolaltă cu bucureștenii? În sprijinul primei variante veneau argumentele de ordin financiar: (și) în România este destul de greu să trăiești doar din hochei, o participare internațională presupunînd în schimb beneficii materiale și, desigur, un anumit capital simbolic. A doua variantă ar fi putut funcționa în cazul în care cei din Miercurea Ciuc, invocînd, așa cum spuneam, umilința la care au fost supuși, și-ar fi asumat auto-izolarea etnică, atitudine care ar fi condus în același timp la o fundătură pe planul realizărilor în competițiile sportive.

Am considerat importantă această detaliere a situației pentru că ea scoate clar în evidență tensiunile dintre identitatea de cetățean și identitatea etnică, sau altfel spus, ale condiției adeseori paradoxale a statutului de minoritar. În cazul minoritarului, o identificare etnică radicală poate echivala deseori cu un dezavantaj în sfera economică sau pe planul mobilității sociale. Continua (re)producere a delimitărilor etnice este mai greu de convertit în capital material.²

Politică și sport în sfera publică

Într-un spațiu public dezvoltat în câmpul comunicațional dintre sfera personală și cea publică, și politica și sportul apar ca „jucători” permanenți, e drept, fără a-și etala capacitățile în aceeași măsură și cu aceleași șanse. În presă, sportul doar „acompaniază” politica, el putând fi regăsit de obicei — în ziare sau în știrile de radio sau televiziune — în umbra politicii, acolo își trăiește aparenta sa autonomie de zi cu zi. Chiar dacă sportul, ca eminentă cenușie, este mereu prezent în sfera publică, el ajunge în prim-plan abia atunci, când într-un fel sau altul devine o temă pivot, când interesul și percepția consumatorilor de presă pot fi exploatare. Pentru aceasta însă nu este de ajuns ca un eveniment sportiv să fie internațional, aceasta nu înseamnă automat că el va avea și capacitatea de a capta atenția. Fără a intra în detalii, vom scoate acum în evidență doar acele proprietăți ale sportului prin care el poate naviga nestingherit, ca partener egal, prin virtualitatea sferei publice. Mai concret, este vorba despre agresivitatea sa seducătoare (asigurată de spectaculozitate), respectiv de agresivitatea latentă. Odată înecat în agresivitate un eveniment sportiv poate deja conta pe un loc privilegiat în topul temelor din sfera publică. Un sport, cu cât începe să ajungă un caz de interes general, cu atât se va distanța de adevărata sa menire și va începe să capete conotații politice.

Legătura cea mai evidentă dintre sport și politică se realizează deci prin intermediul agresivității. Deși politiciii i-ar plăcea să pozeze în Făt-Frumos, prin intervenția sa în diferitele forme de manifestare agresivă, își dezvăluie de fapt propria sa agresivitate. Politica și sportul, domenii aparent separate, se întrepătrund în dimensiunea lor agresivă sau potențial agresivă: politica agresează sportul, iar sportul politica, și toate acestea sub privirile noastre — în sfera publică.

De ce am ales tocmai cazul violenței (simbolice) — într-o analiză a raportului dintre politică și sport — va deveni mai clar în cele ce urmează. În sfera publică, atât politica, cât și sportul se manifestă ca acte lingvistice, limba fiind în același timp, și purtătorul și contrariul violenței potențiale. Paul Ricoeur (1998) susține că „violența și limba formează perechi contradictorii în care măsura fiecărei părți este strict delimitată, dimensiunea unuia ajustându-se după cea a celuilalt”. Scopul analizei ziarelor din România a fost acela de a surprinde comentariile conturate în jurul evenimentului pus în discuție. Câteva dintre scenariile identificate de noi conțin destule elemente care aparțin tocmai vocabularului tematicii violenței.

Scenarii în sfera publică

Să urmărim așadar în continuare cum au trăit, respectiv cum au reflectat ziarele românești și maghiare meciul de la Budapesta, care, după un avantaj de două goluri al echipei României s-a încheiat cu victoria de 3-2 în favoarea reprezentativei maghiare. Prin scenarii înțelegem constructe care relatează istoria partidei și condițiile desfășurării ei, acestea folosind ca un fel de bază de legitimare în interpretarea evenimentului. Un scenariu însă nu reiese neapărat dintr-un singur ziar. Mai mult. El poate fi surprins ca un tot unitar prin strângerea laolaltă a semnelor distinctive comune reportajelor apărute în diferitele organe de presă sau prin îmbinarea acestora. Mare parte însă a scenariilor formate în sfera publică românească reprezintă cadre interpretative lansate în van, o înregimentare publică fără existența vreunei dezbateri. Pe de altă parte, între presa românească și cea maghiară nu s-a format nici un dialog, în aceste ziare de limbi diferite comentariile apărute fiind absolut opuse.

A. Scenarii românești

A.1. Scenariul creării țapului ispășitor

Conform acestui scenariu cauza înfrângerii echipei române o constituie arbitrul elvețian, idee care figurează ca argument irefutabil în aproape toate ziarele românești. Scenariul sună în felul următor: în prima treime a meciului selecționata română conducea cu 2-0, deoarece pînă atunci arbitrajul fusese încă acceptabil (*Ziua*, 30 martie), dar în timpul pauzei, Kercsó, antrenorul maghiar, i-a făcut o vizită arbitrului (*Cotidianul*, 31 martie), după care a dispărut, fără ca cineva să știe unde (*Ziua*, 30 martie). În a doua treime și-au făcut apariția aliații maghiarilor — arbitrii (*Adevărul*, 30 martie) și, „cu ajutorul considerabil al acestora, maghiarii au reușit să învingă cu 3-2” (*Curentul*, 30 martie).

Crearea țapului ispășitor este un fenomen cunoscut în psihologia socială: când propriul grup este afectat de evenimente negative, de lucruri negative este mult mai la îndemână ca răspunderea să fie atribuită unui factor extern sau unui complex de factori externi, decât să se evalueze capacitățile reale ale *in-group*-ului. În cazul de față avem de-a face cu tipul de țap ispășitor „ad hoc” (Allport, 1977). Emoționalitatea caracteristică condiției de supporter a ajuns aici într-o fundătură și indignarea emoțională face ca atenția să fie îndreptată spre o persoană concretă — arbitru vinovat.

Scenariul următor este o continuare a celui anterior, și lărgeste cadrul interpretativ existent cu noi elemente.

A.2. Scenariul conspirativ

Conform acestui scenariu, dintre arbitrii, cel care i-a ajutat cel mai mult pe maghiari a fost centralul elvețian; și a făcut-o într-un mod atât de evident încât compatriotul său, președintele Federației Internaționale de Hochei, a trebuit, de rușine, să părăsească sala (*Ziua*, 30 martie). „Organizatorilor” (sic!) le-a reușit foarte des, chiar depășind limitele *fair-play*-ului, să exploateze la maxim avantajul terenului propriu. În același timp, nu trebuie să uităm că rezultatul incredibil de 14-0 al partidei Ungaria-Lituania a servit la scutirea echipei maghiare de emoțiile unui eventual rezultat de egalitate³ (*Adevărul*, 30 martie). Publicul maghiar s-a comportat într-un mod care era ușor de anticipat: într-o română foarte „coerentă” (sic!) au adresat hocheiștilor români invective pe care tiparul nu le suportă (*Cotidianul*, 31 martie). La Budapesta românii au fost batjocoriți. După ce autobuzul care transportase selecționata în capitala ungară a fost spart de niște indivizi, ei au furat mașina de spălat, marca Whirlpool, cumpărată în capitala ungară cu 500 de dolari de către șoferul român (*Ziua*, 28 martie). Meciuul România-Ungaria nu a fost nimic altceva decât un „jaf pe gheață”. Conform acestui discurs, dacă națiunea tot a fost furată, era important ca persoane independente din afară sau chiar politicienii să ne întărească această credință. Am putut astfel afla cum, conform unui oarecare Ilici Milivoi, fost arbitru internațional, „nu încapă nici o îndoială că arbitrii au acționat împotriva României” (*Ziua*, 30 martie). Printre politicienii care au dat declarații s-au numărat Valeriu Tabără (PUNR) și Gheorghe Dumitrașcu (PSDR). Amândoi au fost de părere că este „o nedreptate strigătoare la cer” faptul că Ungaria n-a fost în stare să câștige decât cu ajutorul arbitruului elvețian. „Până când vom suporta să fim furați?” își pune întrebarea poetică-politică, și purtând grija națiunii, Tabără (*Ziua*, 31 martie).

Toată lumea este împotriva noastră — s-ar putea lamenta cititorul român urmînd această logică. Ungurii, la înțelegere cu elvețienii, ne-au furat ceea ce ne aparținea de drept, pentru ca după aceea să își împartă probabil prada. Acest fapt este demonstrat și de scurta știre apărută tot în *Ziua*, și potrivit căreia selecționata ungară n-ar mai fi intrat în posesia celor 20.000 de dolari promiși în caz de victorie. Ziaristul își pune întrebarea: „Oare, premiul cuvenit jucătorilor unguri, nu a fost primit tocmai de principalul răspunzător de calificarea echipei ungare, arbitru elvețian Danny Kurmann?” (*Ziua*, 31 martie). În acest cadru interpretativ devine evident că forțele obscure lucrează fără odihnă, dar va veni și ceasul dreptății, momentul mării demascări: „așteptăm revanșa pe terenul nostru” (*Ziua*, 30 martie).

A.3. Scenariul tehnicist-pragmatist

Acest scenariu reprezintă opusul celor anterioare și se bazează pe relatări de o precizie cât se poate de detaliată a cauzelor profesionale care au dus la înfrîngerea reprezentativei române. Nereușita echipei române poate fi pusă astfel pe seama greșelilor din apărare și din atac, la care se adaugă concepția antrenorului în selectarea jucătorilor, precum și indisciplinarea dovedită în timpul jocului. Mai mult, în acest discurs, această înfrîngere nu are sens să o atribuim nici unei rezultante a secretelor de culise pro-maghiare. „Să fim sinceri și să ne recunoaștem greșelile!” (*Gazeta Sporturilor*, 31 martie).

Este de menționat că unele elemente ale acestui scenariu pot fi regăsite și în zierele citate anterior, dar numai în cazuri rare și complet izolate. Conștientizarea înfrîngerii (și în acest caz este totuna ce calificativ îi dăm ratării șansei de calificare) ridică problema perspectivei: „Încotro?” (*România Liberă*, 30 martie).

A.4. Neutralitate informațională

Felul de a vorbi caracteristic acestui scenariu se definește prin distanțarea de orice denaturare, aici existînd doar informații și fapte concrete. La două dintre ziere această neutralitate trebuie menționată. Primul este cotidianul național *Evenimentul Zilei*. Celălalt organ de presă este cotidianul de limba română care apare în județul Harghita. În acest caz neutralitatea etalată este explicabilă: atîta timp cît în Secuime hocheiul reprezintă în primul rînd o „afacere maghiară”, presa românească locală se ține departe de acest gen de evenimente. Și chiar dacă ar dori să se implice, ea n-ar putea-o face pentru că n-ar putea să se identifice emoțional cu maghiarii, și nu și-ar putea asuma nici scenariile de căutare a țapului ispășitor sau explicațiile conspirative dictate de presa

centrală. Oricum, în nici un caz nu s-ar putea opune spiritului, specificului sferei publice locale tocmai la Miercurea Ciuc.

*

În cele de mai jos, pentru o mai bună înțelegere a discursului public al presei maghiare din România, vom schița pe scurt principalele elemente ale amintitei sfere publice locale.

Hocheiul pe gheață are în Secuime o tradiție de mai multe decenii. În regiune, atât Miercurea Ciuc cât și Gheorgheni pot fi considerate drept centre, ambele așezări avînd și patinoare artificiale. Între cele două orașe are loc o concurență acerbă, inclusiv prin dezvoltarea anumitor canale de „mobilitate”: jucătorii mai talentați ai echipei din Gheorgheni ajung la Miercurea Ciuc, iar la rîndul lor, anumiți jucători ai echipei din Ciuc ajung mai departe la echipele bucureștene (dacă nu altfel, pentru a-și satisface stagiul militar). Deoarece în Secuime sînt puține ramurile sportive care pot fi reprezentate cu succes pe plan național este de înțeles de ce dorința de a fi supporter se manifestă cel mai pregnant în jurul hocheiului⁴. La Miercurea Ciuc pînă și una dintre cele mai impozante statui din oraș reprezintă tot un jucător de hochei. De aceea nu este deloc întîmplătoare concepția larg răspîndită în oraș conform căreia: „cine nu practică hocheiul (sau nu asistă măcar la meciurile de hochei) nu este din Miercurea Ciuc”. Meciul de hochei reprezintă aici o quasi-sărbătoare. În grupuri mai mari sau mai mici, tineri și bătrîni, toți participă la cîte un derby, iar după meci — conform unuia din subiecții noștri — „evenimentele mai pot fi comentate încă vreo trei zile”. La toate acestea se mai adaugă încă cel puțin două elemente: primul, despre care am mai vorbit, îl reprezintă faptul că aici hocheiul este considerat o „chestiune maghiară”, în cadrul echipei din Ciuc nefiind nici un jucător cu nume românesc, în ciuda faptului că, potrivit ultimului recensămînt, 16% din populația orașului este de naționalitate română. Celălalt element, cel care face ca atmosfera sărbătorească să devină mai încinsă, este consumul de alcool. Potrivit unuia dintre subiecții intervievați de noi, 30-40% dintre supporterii unui meci sînt beți. În aceste condiții nu este de mirare că pe parcursul unei partide de hochei desfășurate în cîmpul informațional-public (Bíró-Gagyí, 1996), se manifestă o anumită sinceritate agresiv-structurală: dacă situația sau partida are o miză mare, respectiv dacă participanții (jucători, spectatori) o trăiesc ca atare și apar prejudecățile, se poate întîmpla orice, de la respingere verbală pînă la linșaj. Științific am putea formula și în felul următor: între jucători, spectatori sau arbitrii pot apărea, în diferite combinații, interacțiuni agresive. De obicei se și întîmplă cîte ceva, căci, așa cum mărturisea unul din hocheiștii echipei din Ciuc: „visul oricărui hocheist este de a bate un arbitru”. Desigur, mecanismul relatat aici nu reprezintă o caracteristică exclusivă a celor din Ciuc, și nu e valabil doar pentru hochei. În cazul nostru este acum important faptul că în sfera publică locală hocheiul, cu toate ritualurile sale, reprezintă o parte organică a identificării etnice: „băieții din Ciuc”, în ciuda echipamentului care le acoperă tot corpul, poartă și semne etnice. Dar aceste elemente se modifică contextual: hocheistul din Miercurea Ciuc acasă este secu, la București este maghiar sau „bozgor” (apatrid), iar la Budapesta este român. Această stare cameleonică impusă din exterior poate fi cel mai bine definită probabil ca și *condiție de secu* (și nu trebuie să uităm că în selecționata română care a jucat la Budapesta au fost și așa-numitele „linii de secu”), a cărei principală caracteristică este contradicția, ca sinteză internă a tendințelor de orientare opusă. Condiția de secu este caracterizată pe de o parte de o dublă separare, iar pe de altă parte, de o dublă integrare. Dubla separare înseamnă că secuul nu este nici maghiar, nici român, iar dubla integrare că secuul este în același timp și maghiar și român. Așa cum am menționat, toate acestea reprezintă stări determinate contextual.

În continuare ne putem pune pe bună dreptate întrebarea: cum s-a raportat sfera publică informală locală la meciul discutat de noi. Pe baza unor discuții de asemenea informale am putut surprinde manifestarea personală a acestei paradoxale *stări de secu*. Aș face cunoscute, în acest sens, două exemple semnificative

L-am întreat pe unul din subiecții noștri cu cine a ținut în meciul Ungaria-România. Răspunsul a venit spontan: „Cu românii, logic, nu?” „Și cînd în reprezentativa română n-au mai evoluat jucătorii din Miercurea Ciuc, ci numai români, cu cine ai ținut?” I-am întreat din nou. După un moment de tăcere și șovăială, răspunsul său a fost următorul: „Pentru cine lucrezi tu de fapt?” Din acest dialog edificator putem deduce că atîta timp cît cunoașterea contextului este evidentă (la urma urmei, discuția se purta la Miercurea Ciuc, adică printre „secui”), simpatia față de echipă este *logică*: un locuitor al orașului Miercurea Ciuc susține într-adevăr echipa locală, dar dacă întîmplător jucătorii orașului său evoluează în reprezentativa română, atunci este *logic* că trebuie să țină cu echipa României. În schimb, a ține cu o selecționată „curată” a României în care joacă exclusiv jucători români, este ceva greu de imaginat pentru un supporter din Miercurea Ciuc. Ajunși în acest moment, contextul considerat a fi cunoscut fiind pus la îndoială, partenerul meu de discuție a răspuns cu o întrebare, vrînd să clarifice care element al „eului său secuiesc” să fie scos în evidență. Se poate observa că nici fidelitatea față de echipă nu este

unanimă, în astfel de situații persoana care se bucură de păcătoasa condiție de secui, binecuvîntată de paradoxuri, este de fapt un semi-suporter: ea nu se poate identifica cu întreaga echipă decît prin intermediul unei părți a ei. Dacă această parte de echipă lipsește, identificarea cu întregul este pusă sub semnul întrebării.

O altă discuție clarifică însă celelalte nuanțe ale condiției de „semi-suporter”. Și în acest caz întrebarea care am pus-o subiectului nostru de interviu a fost aceea dacă în timpul meciului România-Ungaria a susținut echipa maghiară sau pe cea română. Răspunsul a sunat în felul următor: „La începutul meciului, pînă cînd au condus românii, am ținut cu ei. Dar cînd ~~a~~-mi-a fost clar că echipa română nu se va califica am devenit și eu suporterul echipei maghiare, m-am gîndit că totuși ar fi mai bine ca la sfîrșitul meciului să ascult imnul maghiar”. Strategia semi-suporterului în acest caz se manifestă — atunci cînd contextul inițial devine incert — prin identificarea eului secuiesc cu elementul maghiar, el menținîndu-și integritatea etnică fără ca deznodămîntul partidei să-i poată produce vreo decepție.

Pe măsură ce, la nivelul sferei publice maghiare, ne îndepărtăm geografic de Secuime, balanța simpatiei față de echipă înclină tot mai mult, latent sau deschis, spre reprezentativa maghiară. În timp ce în cazul unui maghiar din Cluj este evident că „trebuie” să țină cu reprezentativa ungară, pentru suporterul din Miercurea Ciuc, așa cum am putut vedea în exemplul de mai sus, acest lucru nu este nici pe departe atît de evident.

Scurta prezentare a sferei publice informale maghiare explică supraîncărcarea cu note etnice a scenariilor care se conturează în presa de limbă maghiară. În acest sens se poate observa un anumit paralelism între spațiul public formal și cel informal.

B. Scenarii maghiare (din România)

Din mai multe puncte de vedere ziarele maghiare din România prezintă o cu totul altă imagine a evenimentelor. În cele ce urmează voi încerca să identific cîteva tipuri ale discursului maghiar din România, pentru ca apoi, comparînd scenariile conturate în presa de diferite limbi, să încerc relevarea cîtorva caracteristici ale sferei publice maghiare și române.

B.1. Scenariul detaliat-tehnicist echilibrat

Acest tip de discurs comentează partida cu detalierea de rigoare încercînd să fie obiectiv în sensul că scoate în evidență atît greșelile cît și virtuțile celor două echipe. De exemplu: „un frumos gol românesc”, „Super-Levente (portarul maghiar — n. a.) oferă o super-prestanță”, „pe gheață, cele două echipe au fost aproximativ egale, dar din primul pînă în ultimul minut atmosfera incendiară creată de suporterii a dat aripi în primul rînd echipei lui Kercsó”. (*Hargita Népe*, 30 martie), sau „pînă la următoarea reușită, ambele echipe au practicat un hochei de bună calitate” (*Szabadság*, 30 martie).

B.2. Scenarii pro-maghiare

Acest discurs se bazează pe două elemente fapțice: primul este acela că evoluează în presa de limbă maghiară, iar al doilea, că jumătate dintre jucătorii selecționatei române sînt de naționalitate maghiară. Tipurile de discurs care sînt construite pe susținerea jucătorilor maghiari, respectiv a echipei Ungariei, se manifestă deopotrivă în mod mascat și deschis. În cele ce urmează voi expune două din tehnicile formelor mascate ale discursului pro-maghiar.

B.2.a. Scenariul pro-maghiar latent

Cei intervievați de ziariști după meci sînt practic numai maghiari. O imagine așa-zisă obiectivă despre partidă ne-o putem forma printre altele, de la jucătorii maghiari din reprezentativa română, de la un specialist în hochei din Miercurea Ciuc (evident maghiar) (*Erdélyi Napló*, 7 aprilie), eventual de la președintele Federației Maghiare de Hochei sau de la antrenorul selecționatei maghiare (*Romániai Magyar Szó*, 30 martie). Am pus accentul mai întîi doar pe alegerea celor intervievați, nu și pe analiza ideilor exprimate de aceștia. Dar simplul fapt că în presa maghiară din România aproape toți cei întrebați au fost maghiari (nu e mai puțin adevărat că într-unul din ziare figurează și opinia de după meci a antrenorului român), ne duce evident la concluzia că există o oarecare preferință structurală mascată. Adică se naște pe drept cuvînt întrebarea, de ce nu joacă nici un rol în sfera publică maghiară și cealaltă parte (adică „românii”)?

O altă tehnică a părtinirii mascate se leagă tot de selectare: în ziare sînt prezentate mai ales meciurile echipei naționale maghiare, respectiv atenția mai mare se îndreaptă spre aceasta. Selectarea știrilor ce se ascund în spatele comentariilor care privesc evenimentele reprezintă realmente un indiciu al potențialei condiții de suporter. Tehnicile mascate ale scenariilor pro-maghiare servesc la trasarea delimitărilor etnice, și pot fi interpretate ca filtre ale sferei publice în a căror permeabilitate etnia joacă un rol important.

B.2.b. Scenariul deschis pro-maghiar

Discursul deschis pro-maghiar se desfășoară pe mai multe direcții. Una dintre ele se bazează pe evidențierea simbolurilor naționale ale Ungariei și pregătesc cititorul pe plan emoțional pentru victoria maghiară: „în contrast cu obiceiurile campionatelor mondiale de hochei, Imnul a răsunat în stil maghiar” (*Szabadság*, 30 martie), „rolul de gazde le-a revenit iarăși celor echipați în roșu-alb-verde” (*Népújság*, 24 martie), „sumedenia de steaguri maghiare, goarne, tobe, indicau că suporterii sînt gata pregătiți”. (*Harghita Népe*, 30 martie).

O altă dimensiune este oferită de detalierea tensiunilor existente în cadrul reprezentativei române (conflictul româno-maghiar) privite din perspectivă maghiară. „Cei mai buni jucători ai echipei române au fost băieții maghiari” (*Népújság*, 31 martie), „după părerea mea, destul de multe explică și faptul că din echipa noastră — Sport Club Miercurea Ciuc — numai doi jucători au evoluat în finală”, antrenorul român „n-a folosit jucătorii Sport Clubului” (*Erdélyi Napló*, 7 aprilie). „Din cei 7 hocheiști cîți a dat Sport Clubul din Miercurea Ciuc naționalei, doar cinci au avut șansa de a juca la campionatului mondial. Iar în finală, selecționerul i-a trimis pe gheață doar pe Nagy și Elekes ...” (*Harghita Népe*, 30 martie).

A treia dimensiune a scenariului deschis pro-maghiar poartă masca tehnicismului: acest tip de discurs „explică” pe un ton de analiză obiectivă de ce promovarea naționalei ungare în grupa „B” a campionatului mondial fost evidentă. Iată sistemul de argumentare: „campionatul maghiar este mai tare decît cel român”, în Ungaria „se pune un mai mare accent pe creșterea tinerelor speranțe”, „în Ungaria funcționează mai multe patinoare decît în România”, „naționala s-a pregătit mai mult și mai serios decît cea română” (*Harghita Népe*, 30 martie). Conform acestei linii interpretative, deci, în Ungaria e un adevărat paradis al hocheiului.

Formele deschise sau mascate ale scenariilor pro-maghiare pot fi considerate totodată și ca „ochiade etnice”: presa maghiară din România, pe parcursul creării propriei identități, tinde să se baricadeze cu elemente etnice. În timp ce față de tovarășii lor de etnie, respectiv față de țara-mamă, manifestă o complicitate bazată pe încredere, față de majoritatea română are un comportament indiferent sau negativ. Această din urmă atitudine se concretizează prin scenariul următor.

B.3. Scenariul „anti”-Român(ia)

Am mai menționat că prin scenariu înțelegem transpunerea ulterioară a evenimentului în sfera publică, expunerea acestuia. Discursul anti-românesc nu se referă strict la meciul în cauză, ci oferă mai curînd un cadru interpretativ mai larg în care deznodămîntul evenimentului devine evident. În cazul nostru, este vorba în mod concret despre faptul că acest scenariu se referă la România, la persoane de naționalitate română, și conține afirmații care sugerează că deznodămîntul meciului nici nu putea fi altul. „Echipa română a depășit și așa orice așteptări. Avînd în vedere nivelul campionatului intern, situația patinoarelor, poziția ministerului de resort este îmbucurător că au fost în stare și de atît.” (*Népújság*, 31 martie) Discursul „anti”-românesc, pe lîngă așa-zisele aspecte administrative amintite anterior, conține și trăsături economice și morale: „jucătorii echipei maghiare cîștigătoare, în cazul obținerii primului loc, ar fi primit, așa cum li s-a promis, un premiu de 1.000 de dolari de persoană. Românii ar fi primit doar jumătatea acestei sume, adică echivalentul în lei a sumei de 500 de dolari”. În „frumosul caiet-program” al campionatului mondial fotografia reprezentativei române nu figurează, fapt care, conform acestui scenariu, trebuie interpretat astfel: „ca dovadă a sărăciei, delegația română n-a trimis o fotografie a echipei naționale”. Este pusă pusă sub semnul întrebării și moralitatea echipei române: „Am auzit și lucruri ca acestea: că internaționalul nostru a furat dintr-un magazin din străinătate, că antrenorul naționalei a stat la închisoare. (Pentru a evita orice confuzie precizez: nu este vorba de persoane din județul Harghita). Într-o asemenea atmosferă se mai poate oare vorbi de sport de calitate?” (ultimele patru citate au apărut în *Harghita Népe*, în numărul său din 30 martie). Deci, după cum se vede, discursul „anti”-românesc scoate în evidență neajunsurile sferei economice, administrative (nivelul instituțional) și, venind mai aproape, atmosfera (negativă) este folosită ca o lipsă de încredere morală față de indivizi (nivel individual).

B. 4. „Kercsó-ism”

Aproape în toate ziarele de limba maghiară au fost prezentate interviuri cu antrenorul selecționatei maghiare, Árpád Kercsó. Motivul pentru care am considerat că poate constitui subiectul unui scenariu separat este că, așa cum îi stă bine unui antrenor, evaluează partida prin declarațiile sale, și folosește opinia publică pentru construcția de identitate și pentru autolegitimare. Narativele sale privitoare la partidă urmează în mare linia deja amintită, tehnicistă, cauzală, cu deosebirea în schimb că el analizează cele întîmplate din poziția cîștigătorului și a celui bine informat (cunoscîndu-i bine și componenții reprezentativei române).

În schimb, construcția sa de identitate este la nivelul deja amintitei „condiții tipice de secui”, mai precis, el susține că strategia evadării din această condiție presupune o înlănțuire a paradoxurilor: „Penrtu mine, această victorie a însemnat și o satisfacție personală, deoarece la vremea respectivă am plecat din România și pentru că

nu a fost nevoie de mine nicăieri, nici la Gheorgheni, nici la Miercurea Ciuc, nici la națională.” (*Szabadság*, 30 martie). După cum am mai amintit, condiția de secui reprezintă mixtura tipică a posibilităților de identificare cu tendințe deseori contrare, din care, în diferite contexte, unul dintre elemente — împingându-le pe celelalte într-un con de umbră — iese pregnant în evidență. Antrenorul selecționatei maghiare, conform celor declarate de el în presă, încearcă crearea unei noi identități întorcându-se împotriva elementelor propriului trecut, succesul actual fiind proiectat ca bază de legitimare pentru viitor. Din situația sa de minoritar, deseori contradictorie și generatoare de frustrații, se plasează într-un viitor cert, care promite succes.

*

Comparând scenariile aflate în diferite pachete jurnalistice putem constata că în sfera publică de limba română etnicul, ca element explicativ, aproape că lipsește. În zierele maghiare însă, această dimensiune însoțește mereu comentarea ulterioară a partidei: pe de o parte, prin comentarea conflictelor latente din interiorul reprezentativei române, iar pe de alta, prin interpretarea victoriei selecționatei maghiare. O altă diferență importantă, dar care se arată a fi în strânsă legătură cu cea anterioară, este că în zierele maghiare nu se conturează scenarii conspirative, de căutare a țapului ispășitor. Mai mult, lipsesc relatările concrete ale faptelor. Sfera publică maghiară este cuprinsă de o emotivitate detaliată pe care o putem explica și ca pe o disponibilitate permanentă de căutare a festivismului, specifică condiției de minoritar.

Natura sferei publice maghiare și române prezentate este influențată și de micro-ambianța persoanei care ajunge să ia cuvântul sau să comenteze și să evalueze evenimentul, precum și de faptul că persoana respectivă se află de partea învingătorului sau a învinsului. Presa de limbă română a trebuit să ia apărarea celui învins, dar n-a putut insista pe ideea conflictului interetnic din cadrul echipei, fiindcă membrii secui ai echipei erau la fel de perdanți ca și bucureștenii. Este de înțeles astfel de ce tipurile de discurs construite pe simpatiile față de echipă se bifurcă efectiv și se situează pe axa raționalității și a iraționalității. Raționalitatea, adică analiza lucidă a situației, devine posibilă doar dacă analizatorul se întoarce împotriva sa și, deconstruind mândria datorată simpatiei inițiale față de echipă, își recunoaște greșelile — de aici provenind și scenariul tehnicist-pragmatist. Incapacitatea de a se împotrivi propriei persoane împinge spre căutarea unor cauze nebănuite, imperceptibile. Când luciditatea dă faliment se naște teoria exhaustivă a conspirației. Între cele două extreme se poziționează neutralitatea prudentă.

Ca urmare a inerției etnice, presa maghiară din România s-a situat mai mult de partea învingătorilor. Chiar dacă jumătate din componenții naționalei române au fost maghiari, pînă la urmă, cei care au câștigat au fost tot maghiari. Așadar, se poate afirma că din punct de vedere al jocului de hochei este oricum avantajos să fii maghiar. În cazul în care victoria ar fi revenit echipei române, oricum s-ar fi putut spune că jumătate dintre jucătorii ei sînt de fapt maghiari. Din această cauză, scenariile pro-maghiare schițate anterior au două tășuri: dacă e cazul, sînt scoase în evidență meritele maghiarilor din România, iar dacă acest fapt nu prezintă interes, sînt scoase în evidență trăsăturile pozitive ale selecționatei ungare. Metoda este în strânsă legătură cu atitudinea de *semi-suporter* descrisă în sfera publică informală. Consecința directă a acestei atenții bidirecționate o constituie proliferarea scenariilor etnice: posibilitatea extinderii, a schimbării contextuale a propriului grup etnic face posibilă apariția interpretărilor, chiar dacă etnocentriste, dar care pot fi parcurse pe căi diferite (vezi scenariile pro-maghiare și „anti”-românești).

Între cele două sfere publice, e adevărat că într-o mică măsură, putem sesiza și asemănări. Aceste cadre interpretative asemănătoare pot fi găsite în descrierile ce tind spre obiectivitate și spre un tehnicism detaliator. Formulînd altfel, am putea spune că cu cît se îndepărtează cele două grupări etnice de propriile dimensiuni psihice, emoționale, cu atît ele se apropie una de cealaltă.

Sportul, zonă aparent liberă de politică, este în realitate expusă prejudecăților politice și etnice fiind purtătoarea acestor orientări. Prezența sportului în sfera publică poate fi considerată ca fiind politică pentru că și în acest domeniu sînt exprimate anumite interese, iar aceste interese sînt direcționate spre grupuri-țintă care pot fi delimitate. Discursul public legat de sport poate fi astfel privit și ca un mijloc de influențare sau de convingere pe cale simbolică, iar acesta ține *par excellence* de domeniul politicii. (Siklaci, 1994) Dacă luăm în considerare faptul că tipurile de discurs prezentate sînt caracteristice diferitelor grupuri etnice majoritar-minoritare, atunci este evident că în aceste scenarii putem vedea încercările de valorificare a unor interese. Un eveniment sportiv național sau internațional oferă de la sine acea dimensiune psihică de care se pot agăța aceste discursuri politice (după cum am văzut mai înainte, acest fapt s-a și petrecut). Discursurile publice concurențiale apărute sub pretextul evenimentului sportiv reprezintă factori constitutivi și determinanți ai politicii moderne.

Prezentarea ulterioară a evenimentelor în sfera publică se încadrează în interpretarea politicii ca fenomen simbolic. Descrierile sînt factice, dar nu sînt fapte. Ca și în cazul discursurilor politice, și acestea sînt marcate de o doză de incertitudine și obscuritate. Ele apar totodată și pe seama intereselor, a evaluărilor și a formulării identităților. (Kiss, 1998) Scenariile prezentate în acest studiu reprezintă într-adevăr părți ale politicilor identitare ale diferitelor grupuri sociale, iar sistemele de simboluri folosite încearcă să se adapteze sistemului de valori imaginate de grupurile țintă (și stratificate din mai multe puncte de vedere). De aceea putem remarca un paralelism psihologic între sfera (media) publică formală și cea informală.

Desigur, politizarea sportului implică și anumite riscuri, fiindcă prin aceasta sportul colonizează raporturile lumii extra-sportive. În cazul nostru acest lucru înseamnă și că o sferă non-politică contribuie la consolidarea delimitărilor etnice, respectiv la cele dintre majoritate și minoritate. Legătura relației Noi-Ei se prelungeste ca sursă de tensiuni prin luarea în considerare a rezervelor psihice, distanțele dintre grupurile sociale mărindu-se. În acest fel discursul despre sport poate cădea ușor pradă ideologiilor politice, adică se poate transforma în modalități de cunoaștere a lumii și de percepere a realității care satisfac anumite trebuințe psihice, dar vor și alimenta pe mai departe sistemele de credințe deja existente. Caracteristica celei din urmă ajută la structurarea timpului, adică la perceperea trecutului și prezentului în dimensiuni psihice fixe. (Gyekiczky, 1989)

După ce am văzut că discursul public construit în jurul unui eveniment sportiv se încadrează în interpretarea discursivă a politicii, să vedem în continuare cum funcționează această discursivitate în cazul nostru. În studiul mai sus menționat al lui Márton Szabó (Szabó, 1997), tema limitei în disputa politică este definită prin trei dimensiuni: cea a rolului, cea a conținutului și cea a stilului politic. În cadrul rolului politic se deosebesc patru tematici de bază: străinul, dușmanul, adversarul și aliatul. Limitele temelor în disputa politică sînt reglementate de tematica ordinii și a cauzei publice, respectiv a secretului și a consensului minim. Stilul reprezintă tipurile de discurs grupate în jurul perechilor de contraste realitate–abstractivitate, actualitate–atemporalitate, respectiv personalitate–impersonalitate.

Luînd în considerare dimensiunile anterioare prezentate foarte schematic, putem afirma că discursivitatea română și cea maghiară sînt construite aproape integral în opoziție. În spațiul simbolic al sferei publice între discursurile formate în zona diferitelor limbi se poate constata o neconcordanță reciprocă. În sfera publică de limbă română personajul (sau interlocutorul considerat drept personaj) este echipa învinsă a României, pentru care ungurii apar fie ca dușmani politici, fie sub forma străinului venit din exterior. În scenariile de limbă maghiară în schimb, personajul principal îl constituie „ungurul neînvins” (această formulare îndoielnică este îndreptățită doar pentru că „ungurul” în această situație poate însemna, în același timp, și echipa învingătoare a Ungariei, dar și jucătorii de etnie maghiară din echipa învinsă). Pentru aceste scenarii românii apar fie ca adversari, fie ca aliați. Pînă și tematizarea evenimentului sportiv în cauză se face diferit: în sfera publică română figurînd ca problemă națională a întregii țări, în timp ce în mass media maghiară apare „doar” ca un caz etnic. În strînsă legătură se află și stilul abordat. În media majoritară — deoarece este vorba despre o cauză națională — explicația cognitiv-psiho-socială este asociată impersonalității și atemporalității (de exemplu, ungurii ca „dușmani veșnici”). Față de aceasta, sfera publică minoritară maghiară se mișcă pe felia discursului personalizator și al pragmatismului ancorat în actualitate.

*

Fără îndoială, cel care ar dori să afle în mod „obiectiv” cum s-a desfășurat de fapt meciul respectiv ar avea o misiune grea. Pe de o parte pentru că — așa cum s-a dovedit — ajungînd domeniul al sferei publice, și un meci de hochei este de fapt o construcție socială, o proiecție în exterior a conștiinței persoanelor, grupurilor pe baza anumitor determinări locale. Pe de altă parte, intenția anterioară ar da greș fiindcă cele două sfere publice de limbi diferite se completează într-o foarte mică măsură, nici dialogul (simbolic) nefiind conturat încă. În jurul problemei limitelor etnice, discursul paralel este reciproc, diferitele amprente ale „minții interpretative” judecînd prezența celuilalt, fără însă a lua în considerare, în mod serios, discursul celuilalt. În sfera simbolică, ceea ce pentru una dintre părți este pozitiv, pentru cealaltă parte este negativ. Această asimetrie poate fi periculoasă deoarece este susceptibilă de a deveni o temă politică. Politica este expansivă pentru că poate transforma totul în discurs propriu și, în parte, în acțiuni politice a căror reguli sînt însă deja trasate de ea însăși (Becskeházi, 1992).

În fine, un lucru îl putem spune cu certitudine: dacă în timpul jocului și după joc, hocheiul (pucul) este comun, partida nu. □

Traducere de Marius Cosmeanu

REFERINȚE:

Publicații de presă: **Ziua, Cotidianul, AdevăruL, Curentul, Gazeta sporturilor, Evenimentul Zilei, AdevăruL Harghitei, Harghita Népe, Szabadság, Erdélyi Napló, Népújság, Romániai Magyar Szó.**

Allport, Gordon W. 1997. **Az előítélet.** Budapest: Gondolat.

Bíró, A. Zoltán — Gagyí, József. 1996. *Román/magyar interetnikus kapcsolatok Csíkszeredában: az előzmények és a mai helyzet.* În: **Egy más mellet élés.** Miercurea Ciuc: KAM, Pro-Print.

Becskeházi, Attila. 1992. *Szociológia és társadalomdiszkurzus.* În: Kuczi Tibor-Becskeházi Attila, **Valóság '90.** Budapest: Scientia Humana.

Gyekiczky, Tamás. 1989. **„A szó veszélyes fegyver” (Adalékok az ötvenes évek ideológiai szerkezetének leírásához).** Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézete.

Hadas, Miklós — Karády, Viktor. 1995. *Futball és társadalmi identitás. Adalékok a magyar futball társadalmi jelentéstartalmának történelmi vizsgálatához.* În: **Replika** 1995/17-19.

Kiss, János. 1998. *A pártok szimbolikus arculata és érvelési sajátosságai a parlamenti vitákban.* În: **Politikatudományi Szemle**, 1982/2.

Ricoeur, Paul. 1998. *Erőszak és nyelv.* În: Szabó Márton (ed.) **Az ellenség neve.** Budapest: Jászóveg Műhely.

Síklaki, István. 1994. **A meggyőzőes pszichológiája.** Budapest: Scientia Humana.

Szabó Márton. 1997. *Vázlat a politika diszkurzív értelmezéséről.* În: **Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról.** Budapest: Scientia Humana.

NOTE

1. Bineînțeleș, au contribuit și factori care pot fi considerați obiectivi, cum ar fi bunăoară accesibilitatea. În arhiva de presă a Bibliotecii Orășenești din Miercurea Ciuc nu am găsit decât un singur ziar sportiv central, deși, din câte cunoaștem, există trei asemenea ziare centrale.

2. În context minoritar putem vorbi de un succes politic numai atunci când acesta se naște pe scena vieții politice naționale. În mod asemănător, un întreprinzător maghiar originar din Secuime poate de exemplu fi mai de succes dacă face tranzacții cu membrii majoritari ai societății românești, având astfel acces la mai multe informații și la o piață mai mare. Acest lucru nu semnifică renunșarea la identitate, ci este vorba mai degrabă de o completare cu noi elemente.

3. Dacă în meciul decisiv, unguri nu i-ar fi bătut la o astfel de diferență de scor pe lituanieni, ei ar fi fost obligați să câștigue, în timp ce românii le-ar fi ajuns și un egal. Dar pentru că au câștigat la o așa diferență mare, ungurii au fost cei cărora le era de ajuns un egal pentru a juca în finală.

4. Bineînțeleș, nu vreu să neg succesele obținute de-a lungul deceniilor la nivel național și chiar internațional. De exemplu, echipa de gimnastică masculină din Gheorgheni a adus de la campionatul mondial și medalii de aur. Dar aceste evenimente, oricât de merituoase ar fi, nu pot crea acea legătură cu echipa, care se formează în jurul hocheiului sau a jocului de fotbal. Motivele nu sînt desigur greu de arătat, ajunge să ne gîndim doar la organizarea spațială a stadioanelor sau la specificitățile sporturilor respective. Spectatorii nu abordează concursurile de gimnastică așa cum o fac în cazul hocheiului. În timpul meciului de hochei, în vîltoarea jocului, spiritele se pot încinge mult mai ușor, și membrii unui grup de suporteri pot solidariza mult mai repede decât pe parcursul desfășurării unui concurs de gimnastică pe aparate.

*

Attila Z. PAPP (1969, Gheorgheni) este absolvent al Facultății de Sociologie din cadrul Universității de Vest Timișoara și doctorand al Universității de Științe Eötvös Lóránd din Budapesta. Este colaborator al Institutului Central European al Fundației Teleki László. A publicat studii în domeniul sociologiei educației, societății civile și a relației minorității maghiare cu populații majoritare în Analele Universității din București, Altera, Kritika, Regio, Pro Minoritate, Magyar Kisebbség, A Hét.